

AIOLOS – TIDSKRIFT FÖR LITTERATUR, TEORI OCH ESTETIK

NR 76–77, 2024: DEN SVENSKA NATURESSÄN

3	Inledning	145	Sten Wistrand Naturen som existentiell utmaning
5	Arne Florin Rörelse och rytm i naturessäen	170	Anna Gustafsson Chen Om Ya Shi och Qingchengdikterna
19	Ann-Sofi Ljung Svensson »Ty allt är ett«	172	Ya Shi 5 dikter
27	Ida Rödén En resa med Jon Brandt	187	Philippe Descola Den stora tudelningen: landskapets autonomi
51	Pär-Yngve Andersson »Den fulländade metaren slarvar inte med mystiken«	194	Niklas Haga Att skiljas från naturen
61	Kari Haarder Ekman Att förändra naturen	202	Magnus af Petersens Oscar Furbacken: glimtar av ett kosmos
73	Jonas M. Hoeck Grøn pessimisme	208	Himerios Utdrag ur tal 48
87	Carina Lidström Naturkänslans (bristfälliga) vokabulär	209	Alkaios Sju strofer till Apollon
98	Alfred Sjödin Det encyklopediska landskapet	211	Jesper Svenbro Alkaios hymn till Apollon
111	Mats Jansson Folke Dahlbergs topografier	214	Bildförteckning

REDAKTÖRER FÖR NUMRET: Niklas Haga, Håkan Trygger. REDAKTION: Niklas Haga, Anders Lindström, Daniel Pedersen, Håkan Trygger (ansvarig utgivare). REDAKTIONSRÅD: Victoria Fareld, Hedvig Härnsten, Rebecka Kärde, Charlie Malmberg, Felice Rova, Sofia Nilsson Warlander, Sven-Olov Wallenstein, Charlotta Weigelt, Lydia Wistisen. AIOLOS ges ut av Kulturföreningen Faethon. ADRESS: Aiolos tidskrift, c/o Håkan Trygger, Södermannagatan 55, 116 38 Stockholm. E-POST: redaktion@aiolos.info. HEMSIDA: www.aiolos.info. www.faethon.se. PRENUMERATION: Privatpersoner 400 kr, studenter 350, institutioner 500 kr (4 nr). PRENUMERATIONSÄRENDE: Nätverkstan Kultur-tidskrifter: aiolos@natverkstan.net. SÄTTNING: Håkan Trygger. FORM: BankerWessel ISSN: 1400-7770. TRYCK: Print in Baltic, Kaunas.

På hög höjd tycks fjärilen, på mindre vingparet anlagt
fjurrighet. Kan det ses som ett skuggel mot kylta? Läck-
vingen bär ett rostfärgt band omgivet av vitt. Centralt
i mitten äses 2 vita, närmast
gnistrande bärformer

Gronsnabbvinge
Callophrys rubi

Benen vare egendomliga, hårda
och ledade som en kräftas. Rörelser över markytan sker
i sidled, där de ben som icke används får vila

Inledning

DEN SVENSKA NATURESSÄN? Vad är det för något? Finns det ens? Vad skulle det i så fall kunna vara? De frågorna ställde sig en grupp litteraturvetare för en tid sedan. Deras svar lämnades att gro tillsammans med en handfull andra plantor och till sist var ett nummer av *Aiolos* redo för skörd.

»Naturessä« är ett ovanligt ord och knappast någon vedertagen genrebeteckning. Det har mest använts om några få böcker av Harry Martinson. Varför alls plocka upp ordet idag? Och varför tillfoga adjektivet »svensk«? Det enkla svaret: för att se vad som händer. Om naturessä får agera sökord i svenskspråkig litteratur går det kanske att göra fynd.

»Natur« och »essä« är inte heller tagna för sig några självklara termer. Som läsaren av det här numret blir varse går det att ladda bägge två med rätt skilda betydelser. Men essäfokuset innebär i alla fall någon sorts avgränsning mot svensk skönlitteratur. Inom den senare är naturen, förstådd i vid mening, ett välkänt och ganska genomtröskat tema. Den återkommer ständigt i dikter och fiktionsprosa, sånger, psalmer och trubeluter. Naturens plats i svensk *sakprosa* är däremot inte lika solklar.

Hur, vad och varför har svenskspråkiga sakprosa-författare skrivit om natur? Svaret på den frågan skulle kunna ta formen av en diger historisk exposé från, säg, Carl von Linné fram till idag. Den skulle med fördel kunna blicka ut mot andra språkområden också, inte minst det anglosaxiska, där det faktiskt finns en etablerad »naturessäistisk« genre under namn av *nature writing*.

Det här numret av *Aiolos* har dock inga sådana heltäckande ambitioner. Hela det naturbesatta 1800-talet lyser till exempel med sin frånvaro på följande sidor och samtida naturskrivande är bara blygsamt representerat, och även om *nature writing* finns med i bakgrunden tas inget samlat grepp om den internationella kontexten. Tyngdpunkten ligger i stället på en handfull 1900-talspersoner som skrivit något som förslagsvis kan kallas naturessäer. Kari Haarder Ekman lyfter fram författaren och filmaren Bengt Berg, vars estetiska metoder räddade det svenska havsörnsbeståndet men också föranledde införseln av kanadagåsen. Ann-Sofi Ljung Svensson tecknar en bild av Karl-Erik Forsslunds biocentriska tänkande i det nyromantiska naturbevarandets tidevarv. Carina Lidström följer Gunnar Bruswitz framgångsrikt förfelade försök att återge naturkänslan i ord och bild. Pär-Yngve Andersson undersöker Sven Barthels meditationer i skärgårdslandskap och Arne Florin och Mats Jansson studerar Folke Dahlbergs skildringar av livet på en enslig ö i Vättern. I kontrast till allt detta läser Sten Wistrand Willy Kyrklunds skildringar av persisk öken och karg grekisk övärld som en sorts negation av den blida svenska naturen.

Denna svenska natur är, både som fantasiföremål och som förvaltningsobjekt, sammanflätad med den svenska nationen och den svenska litteraturen i modern mening. När dessa tre fenomen tar form vid sekelskiftet 1800 så sker det mot bakgrund av ett världsomspännande handelsnätverk. Johan Gabriel Oxenstiernas egenartade diktverk *Skördarne* från 1796 ger en inblick i det skeendet. I verkets växelvisa skildringar av svensk

landsbygd och världshandel ser Alfred Sjödin en modern värld i vardande.

Med på 1700-talets handelskepp följde ibland naturforskare, stundtals utsända av Linné. En av dem var, åtminstone enligt honom själv, en viss Jonas Falck. Honom tänker sig konstnären Ida Rödén ha haft som forskningkamrat. Deras gemensamma naturaliehistoriska studier finns utströdda här i numret. Under en resa på Norra ishavet upptäckte Rödén senare ännu ett resesällskap: Falcks kollega Jon Brandt – som nog egentligen hette Joanna. Kvinnor som ville ut på naturexpedition fick ligga lågt med konststillhörigheten.

Har kvinnor även legat lågt med naturessäistiken? Man kan få det intrycket av det här numret av *Aiolos*. Kanske är det bara en försummelse från redaktionens sida att nästan alla de naturessäister som numret uppmärksammar är män. Men eventuellt säger det något om fenomenet naturessä. Om det finns ett »klassiskt« naturskrivande så är det förmodligen den ensamma jagpersonens skildring av sitt möte med något slags naturliga omgivningar. Och den sortens ensamma jagperson är oftare än inte en vit man. Kvinnor som har fått genomslag med sitt naturskrivande, exempelvis Kerstin Ekman i Sverige och Rachel Carson internationellt, har också tenderat att rikta fokus mindre mot det egna jaget och mer mot exempelvis ekologisk katastrof. Detta nummers enda icke-manliga – och enda samtida – naturessäist håller visserligen fast vid en tydlig jagposition, men stirrar samtidigt de ekologiska katastroferna i vitögat. Jonas M. Hoeck gör en ekokritisk läsning av Helena Granströms essäbok *Det som en gång var*.

De ekologiska katastroferna bildar för övrigt bakgrund till hela det här numret av *Aiolos*. Det säger sig självt: att fråga efter den svenska naturessän år 2024 är oundvikligen också att ställa frågan om hur vi ska förhålla oss till att ödeläggelsen bara fortgår. Oscar Furbackens konst, som upptar den senare halvan av numret, utgör kan-

ske ett slags svar. Genom filmer, fotografier, målningar, skulpturer och installationer lockar Furbacken fram ett säreget mikrokosmos som mitt i katastrofen inger en paradoxal tillförsikt. Magnus af Petersens ger en introduktion till detta naturkonstiggörande konstnärskap.

Det ekologiska nödläget ger skäl att fundera inte bara över vårt förhållningssätt till naturen, utan också över »naturen« som sådan. I ett översatt utdrag ur boken »Bortom natur och kultur« beskriver den franske antropologen Philippe Descola naturen som en tidigmodern europeisk konstruktion med rötter i det antika Grekland. Descola har under decennier utvecklat ett antropologiskt tänkande och en kritik av vad han kallar en naturalistisk kosmologi. Niklas Haga presenterar denna kritik och gör ett försök att mot bakgrund av den förstå fenomenet naturessä.

Oavsett naturens härkomst så går det förstås utmärkt att långt bortom Europas gränser skriva dikter med »naturtema«. I mitten av 1990-talet vistades poeten Ya Shi en tid på berget Qingchengshan i Sichuan. Resultatet blev en svit dikter som redan är klassiker i kinesisk litteratur. Ya Shi gör här sin svenska debut med ett urval av dikterna, introducerade av översättaren Anna Gustafsson Chen.

Detta dubbelnummer av *Aiolos* har mognat långsamt och är följaktligen både ett sommar- och ett vinternummer. Det täcker ett tidsspänn då guden Apollon hinner vistas bland både hyperboréerna i norr och grekerna i söder. Jesper Svenbro tar den antike retorn Himerios till hjälp för att som en avslutning återuppföra en dikt av den arkaiske poeten Alkaios på just detta tema.

Sommar, vinter, höst, vår eller något annat – var i naturens gång du än råkar befinna dig önskar aiolosredaktionen trevlig läsning!

Niklas Haga & Håkan Trygger